

3. Кириченко В. В. Особистість у сучасному інформаційному суспільстві: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2020. 245 с.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: колективна монографія. Під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: «К.І.С.», 2004. 112 с.
5. Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі. Національна академія педагогічних наук України. Київ, 2021. 52 с.
6. Корніяка О. М. Психологія комунікативної культури школяра: монографія. Київ: Міленіум, 2006. 336 с.
7. Про освіту: Закон України від 05.09.2017р. №2145-VIII. Голос України. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22.
8. Семко Л. П. Компетентнісний підхід до навчання інформатики в основній школі. *Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. 2013. № 4. С. 63 – 67.
9. Семко Л. П. Формування інформаційних компетенцій на уроках інформатики в основній школі. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Компетентнісні засади змісту освіти в 11-річній школі» (28-29 березня 2013 року)*. Київ: Оберіг, 2013. С. 435–439.
10. Токарева Н. М. Комунікативна компетентність як індикатор психічного здоров'я сучасних підлітків. *Матеріали Всеукраїнської конференції з міжнародною участю «Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми» (31 травня 2018 року)*. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2018. С. 226–229.
11. Тришина С. В. Інформаційна компетентність як педагогічна категорія: URL:https://lib.iitta.gov.ua/719931/1/%D0%A1%D0%B5%D0%BC%D0%BA%D0%BE_%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%202020.pdf

Відкритий та безпечний інформаційно-цифровий простір у закладі освіти

Наталя Паладій

*Школа має стати місцем,
де виховується здорове та
компетентне покоління...*

Олена Зеленська

Технології сьогодні дають змогу комфортніше отримувати послуги, заощаджувати час і зусилля, а інколи навіть рятують життя. До «цифри» активно підключається й освітня галузь України, що покликана налагодити комунікацію між батьками та педагогами, надавати інформацію про освітній процес і потреби освітян, забезпечувати безпеку – як даних, так і в самих освітніх закладах. Сьогодні особливо важливо, щоб освітні процеси витримували виклики сучасного світу та наших реалій.

Сучасне *цифрове середовище* є важливим джерелом соціокультурного розвитку та освіти дітей і молоді. Медіа стали інструментом неформальної освіти, яка набуває все більшої популярності, призводячи до масштабної кризи інститутів формальної освіти (якими традиційно виступають заклади вищої, середньої та дошкільної освіти). Засобом виходу з кризової ситуації є зрощення традиційних і новітніх форм організації освітнього простору, поєднання очної та дистанційної, синхронної та асинхронної, змішаної та адаптивної, хмарної та мобільної форм

навчання. Під цифровим освітнім середовищем мають на увазі сукупність усіх інформаційних систем, призначених для забезпечення цілей освітнього процесу. В сучасному освітньому середовищі цифрова культура стає невід'ємною складовою інформаційної культури. Цифрові медіа покращили педагогічні здібності педагогів, викладачів, учасників освітнього процесу, які шукають ефективні можливості для покращення успішності в навчанні.

Усе активнішою стає роль того, хто навчається. Учні самостійно визначають свою освітню стратегію, тобто відбувається індивідуалізація навчання, тоді як на педагога покладаються координаційна та підтримуюча функції. Головне завдання цифрового освітнього простору – спростити шлях від учня до вчителя, стати комунікаційною платформою для зручного спілкування.

Домінантою розвитку культури інформаційного суспільства є *інформаційна культура*, що визначає ступінь досконалості соціуму в його володінні інформаційними технологіями та здатності ефективно використовувати інформаційні ресурси. Одним із визначальних викликів майбутнього суспільства знань стає проблема подолання когнітивного розриву в доступі до інформації, освіти, наукових досліджень, що сприяє переосмисленню ключових підходів до сутності інформаційної культури в освітньому середовищі, її поєднання з цифровою та медіакультурою.

Інформаційна культура є синонімом культури загалом – сукупності матеріальних і духовних цінностей, створених людством. *Інформаційна культура* – це історично набуті способи й засоби збереження та передачі інформації, що передбачає її диференціацію з іншими видами культури. Глобальна цифровізація формує новий тип культури сучасного суспільства – цифрової культури, що потребує модернізації освіти в напрямі готовності до ефективного використання технологічних новацій за допомогою актуальних професійно значущих якостей.

Поняття *цифрових компетенцій* застосовується в більш вузькому контексті як ефективне використання інформаційно-комунікаційних технологій, що передбачає використання різноманітних технічних, когнітивних і соціологічних навичок для виконання завдань та вирішення проблем у цифровому середовищі. Цифрові компетенції включають у себе навички використання, доступу, фільтрації, оцінки, створення, програмування та обміну цифровим вмістом – іншими словами, набір коректних навичок і компетенцій, необхідних для пошуку й обробки інформації в комп'ютеризованій формі. Цифрові компетенції – це комплексна концепція, яка включає інформаційну та дата-грамотність, комунікацію та співпрацю, медіаграмотність, створення онлайн-контенту, онлайн-безпеку, а також застосування критичного мислення та інновацій з онлайн-інструментами й технологіями. Цифрові компетенції охоплюють не лише інформаційні та комунікаційні засоби і навички, пов'язані з технологіями, а й поведінку, що стосується інформаційно-комунікаційного середовища в Інтернеті, зокрема, відповідального, етичного й безпечного використання та поширення інформації, а також розробки творчих та інноваційних підходів використання цифрових медіа для навчання, роботи та участі у повсякденному житті [1, с. 106].

Інформаційно-освітнє середовище поєднує широкий вибір навчального програмного забезпечення та мереживних технологій, включаючи електронну пошту, форуми, чати, відеоконференції, вебінари, аудіо- та відеозаписи, уривки з телепроектів, тематичні слайд-шоу. Невід'ємним компонентом інформаційно-освітнього середовища є електронні навчально-методичні комплекси, які сприяють

індивідуалізації процесу навчання, забезпечують інтерактивний зв'язок із навчальним матеріалом, сприяють модернізації освіти, змінюють змістове наповнення освітнього процесу, уможливають забезпечення рівного доступу учасників освітнього процесу, незалежно від місця їх проживання та форми навчання до якісних навчальних і методичних матеріалів.

Сучасне інформаційно-освітнє середовище дає можливість ефективно здійснювати такі види діяльності: планування та організацію освітнього процесу, інформаційну підтримку дітей; взаємодію учасників освітнього процесу, зокрема дистанційно за допомогою мережі Інтернет; проводити моніторинг результатів навчання та розвитку дітей.

Вплив Інтернету на суспільство та освіту має тотальний характер: змінюється ритміка життя сучасної людини, світосприйняття та способи мислення. Зокрема збільшення перебування у віртуальному середовищі вже призвело до скорочення сну в сучасних дітей, зменшення часу їхнього дозвілля на природі та інтеракції без посередництва масмедіа. Масштабною є так звана «криза запам'ятовування» в сучасних дітей та молоді, які схильні запам'ятовувати «не зміст якогось джерела інформації, а місце, де ця інформація знаходиться, а ще точніше «шлях», спосіб, як до неї дістатися». Криза запам'ятовування є реакцією на інформаційне перевантаження людини, а також обумовлена посиленням її залежності від цифрового середовища. У результаті «Доступність практично будь-якої інформації у будь-який час із раннього віку змінює структуру мнемонічних процесів. Пам'ять стає не тільки «неглибокою», але й «короткотривалою» («кліпове мислення») [5, с. 160].

Іншим когнітивним ефектом впливу цифрових технологій на свідомість дітей та молоді є гіперактивність, зменшення концентрації уваги, панування «візуалізованого сприйняття», відмова від лінійного причинно-наслідкового сприйняття навчального матеріалу, орієнтація на багатозадачність і «мережеве сприйняття».

У таких умовах важливим стає розвиток цифрових компетентностей та цифрової відповідальності як інструментів освіти за доби нового комунікативного вибуху. Рівень засвоєння цифрових компетентностей пов'язується із соціальною адаптивністю та професійною успішністю. Завдяки цифровим компетентностям трансформується уявлення про навчальне середовище. Якщо раніше його пов'язували з фіксованим простором «класної кімнати», то зараз мова йде про «відкритий освітній простір» [5, с. 160].

Інформаційна частина безпеки освітнього середовища, яка через застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освіті здійснює масовий, глобальний вплив на особистість. Серед негативного впливу інформації на сучасне освітнє середовище виокремлюють: відсутність належних механізмів контролю якості інформації, доступної через сучасні телекомунікаційні технології, що породжує проникнення в освітній простір великого обсягу недостовірної інформації; неконтрольоване проникнення інформації сумнівного, агресивного змісту, яка може сприяти виникненню насильства, булінгу, кібербулінгу, грумінгу, тролінгу тощо. До головних цифрових ризиків відносять: контентні, що виникають у результаті використання ресурсів, які містять небезпечну інформацію; комунікаційні, що є наслідком спілкування в мережі; споживчі як ризики фінансових та інформаційних втрат у результаті шахрайства та низької споживчої культури; технічні ризики, що визначаються пошкодженням програмного

забезпечення, порушенням конфіденціальної інформації шляхом зламу та шкідливих програм [5, с. 160].

Створення безпечного та психологічно комфортного інформаційно-освітнього середовища є одним із основних завдань інформатизації освіти. Таким чином, важливим є проведення постійного моніторингу психологічної комфортності й безпеки освітнього середовища, що дозволить виявити ризики, несприятливі впливи інформаційно-освітнього середовища на учасників освітнього простору та проконтролювати якість психологічних умов, у яких відбувається освітній процес.

Принципи виховання дітей та молоді в умовах цифрового простору

До принципів виховання дітей та молоді в умовах цифрового простору доцільно віднести:

- *принцип конфіденційності та безпеки*, що полягає в захисті персональних даних, контролі операцій, можливості надавати дозвіл, обмежувати й забороняти певну інформацію, попередженні зламів, захисті інформації від втручання чи викривлення, а також можливості її контролю з боку батьків;
- *принцип індивідуалізації* передбачає застосування вмінь і навичок індивіда в доступі до цифрового простору й отриманні необхідної інформації, вибудовуванні індивідуальної стратегії освіти та виховання, використанні можливостей для самостійної роботи й саморозвитку, адаптивних методик, а також різного роду індивідуальних форм презентації та спілкування в соцмережах;
- *принцип доступності*. згідно з яким цифровий простір є відкритим, простим у доступі та використанні, а також актуальним і постійно оновлюваним;
- *принцип доцільності* – використання лише необхідних цифрових методик чи технологій для виконання поставлених завдань, досягнення виховних цілей;
- *принцип розвитку*, що забезпечує реалізацію моральних особистісних якостей, бажання вдосконалюватися, розвивати творчі здібності, адаптуватися до сучасних умов життя та використовувати переваги цифрового середовища в розв'язанні життєвих задач;
- *принцип гнучкості* дозволяє використовувати цифровий контент відповідно до індивідуальних, вікових, спеціальних потреб, інтересів кожної дитини з урахуванням її вподобань, задач, зручного часу, місця тощо;
- *принцип інноваційності* дає можливість використовувати сучасні інноваційні, у тому числі інтерактивні, дистанційні форми і методи роботи з дітьми, новітні технології та можливості цифрового простору;
- *принцип інтегрованості* забезпечує вивчення розмаїтих явищ життя на перетині різних наук через залучення відмінних суб'єктів освітнього процесу [4, с.10].

Причини занурення сучасного дошкільника в цифровий простір одночасно як споживача і творця:

- Повсюдна допитливість, високий рівень пізнавальної активності. Сучасні діти використовують інтернет як один із універсальних способів дослідження та пізнання навколишнього середовища.

- Потреба в яскравих зовнішніх враженнях. Дошкільники проявляють підвищений інтерес до всього нового, яскравого, незвичайного, тому найбільше та найшвидше зазнають впливу зовнішнього середовища.
- Потреба в спілкуванні. Спілкування – важливий чинник становлення та розвитку особистості дитини, засвоєння нею соціального досвіду.
- Потреба в грі як провідному виді діяльності. Вагомим чинником, що заохочує дітей до цифрового простору, є також пріоритетність гри як провідної діяльності дошкільників.

Перевагами раннього занурення дошкільника в цифровий простір є: раннє уведення дитини в інформаційно-цифровий світ, що сприяє розширенню кола її інтересів, можливостей набуття додаткової обізнаності, забезпечує розвиток цілеспрямованості, кмітливості, уміння структурувати потоки інформації, стимулює розвиток пізнавальних здібностей та уяви, що має виховну й освітню спрямованість і здатність викликати інтерес дітей до економіки, соціології, історії, літератури.

Ризиками раннього занурення дошкільника в цифровий простір є:

- зняття заборон і обмеження морально-етичного та соціальних планів (зняття табу насилля, убивств, руйнування; відсутність правових норм, що діють у справжній реальності);
- переважання інтернет-впливів, збагачених досягненнями у сферах штучного інтелекту та машинного навчання, технологіями створення віртуальної та доповненої реальності, деформує зорове і слухове сприйняття фрагментів реального світу, негативно впливає на встановлення дітьми причинно-наслідкових зв'язків між явищами, що кардинально відмінні у віртуальному житті;
- недостатня розвиненість саморегулятивних механізмів, характерна для дошкільного віку, слабкий вольовий і емоційний контроль, імпульсивність поведінки роблять дітей найбільш вразливими для інформаційних і програмно-технічних загроз;
- зацікавленість агресивними іграми призводить до того, що діти можуть намагатися застосовувати подібні методи рішення проблем у реальному житті;
- тривале перебування за комп'ютером у статичному положенні викликає порушення кровообігу та провокує застійні явища в організмі дитини, що зі свого боку сприяє виникненню або загостренню захворювань опорно-рухового апарату, шлунково-кишкового тракту, судинним порушенням. Тривала концентрація погляду на екрані монітора і неправильне освітлення негативно впливають на зір користувачів.

Шляхами безпечного занурення дошкільників у цифровий простір є розуміння захисту дітей як спільної відповідальності всіх зацікавлених сторін за збереження здоров'я дитини в цифровому просторі. Згідно з нормами, визначеними МОЗ України, неперервне перебування за комп'ютером упродовж доби для дітей старшого дошкільного віку не повинно перевищувати 30 – 45 хвилин на тиждень. Важливо узгодити з дитиною правила сімейного користування мережею, з'ясувати їх значущість для їхньої фізичної та психічної безпеки [4, с.14].

Розробники Google пропонують ефективні рішення та інструменти, об'єднані в безпечну й захищену платформу Google Apps for Education для розгортання

освітніми закладами єдиного інформаційно-освітнього середовища. Завдяки подібним інструментам заклади освіти можуть перейти на новий рівень використання інформаційно-комунікаційних технологій, знизити витрати на організацію та управління освітнім процесом. Керівники закладів освіти та вчителі мають змогу ознайомитися з різноманіттям сервісів, ресурсів, служб Google, що використовуються в освітньому процесі, зможуть вільно планувати власні уроки з використанням інструментів і ресурсів Google.

Таким чином, розвиток цифрової компетентності та цифрової відповідальності є ключовим соціальним замовленням сьогодення, що можна досягти шляхом системних змін у підході до організації освітнього простору, форм і методів роботи, залученням як дорослих, так і молоді та дітей, стимулюванням самоосвітніх компетентностей сучасної людини, осмислення нею можливих наслідків і ризиків перебування в цифровому середовищі [5, с. 161].

Література

1. The 6th International Scientific and Practical Conference «Multidisciplinary scientific notes. Theory, history and practice», 2022, 712 p.
2. The XXXVII International Scientific and Practical Conference «Modern ways of solving the latest problems in science», 2022, Varna, Bulgaria. 518 p.
3. Ляшенко О., Яцишин А. Інформаційно-цифровий освітній простір: перспективи розвитку. *Освіта і суспільство*. 2019, квітень. № 4(13). С. 7.
4. Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі. Національна академія педагогічних наук України. 2021. 52 с.
5. *Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції «Освіта і наука в умовах глобальних трансформацій». Частина II. Наук. ред. О. Ю. Висоцький*. Дніпро: СПД «Охотнік», 2018. 384 с.

Формування безпечної поведінки підлітків у соціальних мережах

Наталія Єсіна

Анотація. У статті проаналізовані різні підходи до визначення поняття «соціальні мережі» як технологічні комплекси організації та управління обмінами електронною інформацією між суб'єктами соціальних відносин, об'єднаних спільними інтересами, інформаційними потребами й навичками; на основі аналізу наукової літератури виявлені позитивні та негативні сторони соціальних мереж, які впливають на становлення та розвиток особистості підлітка; визначена роль соціальних мереж на сучасному етапі розвитку суспільства, яка проявляється в представництві інтересів не тільки соціальних груп, але й цілих соціальних верств населення; виявлено негативний вплив соціальних мереж на особистість підлітка, що проявляється в розширенні видів діяльності підлітків у віртуальному просторі, прагненні до самостійності та дорослості, експериментів над собою, що призводить до появи ризикованої діяльності як в Інтернет-мережі, так і в реальному житті; розкрито поняття безпечної поведінки в соціальних мережах як сукупності дій особистості під час користування Інтернетом, що сприяють задоволенню потреб і водночас запобігають можливості завдання збитків, заподіяних фізичному, психічному, соціальному благополуччю та майну самої людини й інших людей.